

AZƏRBAYCAN-RUS DİLLƏRİNDƏ

Таği Şahbazi Simurğ

HEKAYƏLƏR РАССКАЗЫ

Uşaq ədəbiyyatı
ДЕТСКАЯ ЛИТЕРАТУРА

Тағи Шәһбәзи Симуғ Hekayələr / Рассказы

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=68386564

Hekayələr:

ISBN 978-9954-6666-6-1

Аннотация

Azərbaycan ədəbiyyatında kiçik hekayələr müəllifi kimi tanınan Tağı Şahbazi Sımurğun “Aldanmış ümid”, “Hacı Salman”, “Qayçı”, “Mirzə Badımcan”, “Haqsızlıq dünyasında” və digər hekayələrində ədalətsizlik, istismar ifşa olunur və kəskin tənqid hədəfinə tutulur.

Bu hekayələrdə, eyni zamanda qadın azadlığı məsələsi vacib bir problem kimi görkəmli realist sənətkarın diqqətindən yayınmamışdır. “Haqsızlıq dünyasında”, “Zərifə”, “Son dərd” adlı hekayələri cəmiyyətin bu mühüm və təxirəsalınmaz məsələsinə həsr edilmişdir. T.Ş.Sımurğ ədalətsiz quruluşun qurbanı olan qadınları cəmiyyətin bərabərhüquqlu vətəndaşları kimi təsvir etmişdir.

Bu kitabda Tağı Şahbazi Sımurğun mövzu əlvanlığı, dil-üslub xüsusiyyətləri ilə seçilən maraqlı hekayələri toplanmışdır.

Содержание

KEÇDİYİM YOL	5
İKİ QƏM	20
ŞƏKƏRƏLİ ÇOBAN	28
ALEKSANDR EYNİÇ	32
Конец ознакомительного фрагмента.	36

Tağı Şahbazi Simurğ Hekayələr

Kitab Tağı Şahbazinin əziz xatirəsinə ithaf olunur

KEÇDİYİM YOL

(Tərcümeyi-halım əvəzinə)

Xatırımdadır, qardaşım “mollaxanada” – məhəlləmizdə Qasımbəy məscidi cünbündəki üsuli-ətiq məktəbində oxuyurdu, mən isə balaca olduğumdan, hələ məktəbə verilməmişdim. Amma məktəbə göndərilməyimi hər gün tələb edirdim. Bir gün evdə özbaşına oynayarkən həyatımızda sevincli səsələr qopdu. Tez otaqdan bayıra atıldım. Qarşımda gördüyüm mənzərə məni heyran buraxdı.

Şaşırmış qardaşımı dövrələmiş məktəb uşaqları anama:

– Muştuluğumuzu verin, Abdulla (qardaşımdır) Quranı xətm elədi! – deyə gülüşürdülər.

Anam şad xəbərlə gələn bu uşaqlara muştuluq verib, atasına dəxi xəbər aparmağı tövsiyə etdikdə, uşaqlar:

– Bilirik, ay xala, xəbər verəcəyik, – dedilər.

Sonra ovuclarını şirniyyatla doldurmuş uşaqlar yollanmaq istədilər. Mən bir tərəfdə durub, həsrətlə baxırdım.

Uşaqlardan biri – sonradan bildim ki, bu, məktəbdə “xəlifə” imiş – həsrətlə baxdığımı görüb, anamdan mənim də onlarla iştirak etməyimi rica etdi. Anam razı oldu və mənim əlimdən tutmaq lazım olduğunu qardaşıma və onun yoldaşlarına tapşırırdı.

Mən sevindim. Tez geyinib onlarla bərabər qardaşımın Quranı çıxmasını atama və yaxın qohumlarımıza xəbər aparmağa yollandım...

Biz gülə-gülə gedir və hərdənbir uşaqlardan biri qardaşımın papağını başından alıb yerə vuranda, “mübarək, mübarək!” – deyə çıxırırdıq. Məndən ötrü bu şadlığın intəha və əvəzi yox idi. Baharın ilk günlərinə məxsus şən günəş bizimlə bərabər sevinir, gülümsəyirdi.

Bu gündən mən məktəblilər içərisinə daxil oldum. Bu hadisə mənim günlərimin sabahdan axşamadək evdə, küçədə qayğısız oynamaqla keçməsinə son verdi.

Həmin gün axşam atam mənə:

– Bəsdir oynadın, – dedi, – sabahdan sən də məktəbə getməyə başlarsan.

Mən bu qərardan son dərəcə xoşlandım, qardaşım kimi məktəbə getməyə çoxdan həvəslənmişdim. O gecəni də qarşısında bulduğum böyük bir hadisənin həyəcanı içində keçirdim: düşüncələrdən yorulub yuxuya gedə bildimsə də, yenə də yuxuda məktəb düşüncələrindən azad olmadım...

Mirzə Hadinin məktəbi uzun və dar bir otaqdan ibarət idi. Otağın işıq mənbəyi bircə qapı və bir də damdakı şüşələnmiş balaca pəncərəvari bir baca olduğundan, otaq lazımı qədər işıqlı deyildi. Qapının sağ tərəfində sandalya üzərində molla özü oturmuşdu. Molla uzun və qara müştüyün başına sancılmış eşmə papirosa qullab vuraraq, ətrafına tüstü yayırdı...

Molla mənə görcək başını əyib eynəyinin üstündən baxdı və

sonra uşaqlara müraciət edərək, mənə yer verilməsini təklif etdi.

Məktəbin yerinə həsir döşənmişdi. Həsirin üzərinə ayaq qoyulduqca toz qalxır və havadan gəlmiş uşaqları asqırdırdı.

Otağın divarları uzununu düzülmüş taxta pillələrdə ikişər cərgə oturmuş şagirdlərdən yuxarı pillədəkiləri kitab, aşağıda oturanları “çərəkə” oxuyan idilər. Mən “çərəkə” oxuyanlar sırasında oturdum.

Molla bir-bir şagirdləri çağırıb dərslərini göstərir, kitab oxuyanlara yazı dərsi də verirdi. Şagirdlər yerlərinə qayıdıb, yırğalana-yırğalana dərslərini mütaliə edirdilər.

Birdən molla məni öz adımla çağırırdı. Yanımdakı şagirdlər məni dürtmələdilər.

– Dur get, molla çağırır...

Mən qalxıb mollanın hüzuruna gəldim.

– Əyləş, – dedi.

Mən oturdum.

Mizin üzərindən bir kitabça götürüb, mənim qarşımda açdı. Bu, çərəkə idi. Molla qələmyonan bıçaqla hərfləri mənə göstərərək:

– Bu, əlifdir. Bax, buradan buraya kimi, bu zəbərdir, bu oldu ə. Bu beydir, buradan buraya kimi, bu da onun bir nöqtəsi...

O deyirdi, mən də dinləyir, bir şey qanmayırımsa da ürəyimdə molla deyənləri höccələyirdim.

Bu qayda ilə molla əbcəd, həvvəz, hutti ləfzlərini “təhlil” edib, mənə bunları hazırlamağı əmr etdi. Mən də bunları höccələyərək, səsimi şagirdlərin xor dəstəsinə qatdım və

başqa şagirdlər kimi çərəkə üzərində yavaş-yavaş yırğalanmağa başladım. Mənim təhsilim buradan – bu üsul ilə başlandı. Bu “mollaxananın” da, başqa köhnə üsullu məktəblər kimi, tədris vasitələri ağac və fələqqədən ibarət idi. Bizim molların ağac və fələqqə üsulu ilə tələbələrinin müvəffəqiyyətlərini yüksəltməyə çalışması və bu sahədə özünü zabitəli göstərmək istəməsi, ümumiyyətlə, köhnə məktəblərin adi ənənəsi qəbilindən olduğundan bu xüsusda yazmaqdan vaz keçirəm.

* * *

1902-ci ildən Bakı rus-tatar məktəbində oxumağa başladım. Əvvəlcə İçərişəhərdə Əbdüləlibəy Vəlibəyovun müdiriyyətində bulunan 9-cu məktəbdə oxudum. Birinci müəllimim də Vəlibəyov idi. Türkcəni bizə burada Mirzə Muxtar Məhəmmədov təlim edirdi. Bir il burada oxuyub ikinci sinfə keçəndə bu məktəb başqa yerə köçürüldü.

Ona görə ikinci sinfə davam etmək üçün qardaşım ilə bərabər 1-ci rus-tatar məktəbinə verildik. Həbibbəy Mahmudbəyovun müdiriyyətində olan bu məktəbdə iki il oxuyub məktəbi bitirdim. Burada rus dili və riyaziyyat dərslərindən müəllimlərim Həbibbəy, Abbas Minasazov, Mehdibəy Hacıbababəyov, türkcədən isə Məhəmməd Tağı Atakişiyev idi.

Məktəbdə aldığım hazırlıq realni məktəbinin 1-ci sinfinə imtahan tutmağa imkan verirdi. Lakin realni məktəbinə daxil olmağa bir çox maneələr var idi. Yaş məsələsi, məktəbə məxsus

forma geymək məsələsi, tədris haqqı vermək məsələsi, dil məsələsi və sairə.

Realni məktəbinin birinci sinfinə 11-12 yaşından yuxarı şagirdlər qəbul edilməyirdi; buna görə də yaş göstərən təvəllüd şəhadətnaməsi tələb olunurdu.

Bu şəhadətnaməni Tiflisdən şeyxülislam dəftərxanasından almaq lazım gəlirkən, nə mənim, nə də qardaşımın adı metrik dəftərində tapıldı. Bu fəqərəni məhəllə mollaları vasitəsilə “düzəltmək” lazım idi.

Forma məsələsinə gəldikdə, rus paltarı geyib, şapka qoymaq ən çətin işdi: mollaların təsiri altında olan mühitdə şapka qoymaq – rus olmaq kimi tələqqi edilirdi. Buna atam razı olurdusa da, dostları onu bu işdən imtina etməyə çalışırdılar. Bu və ya başqa maneələrə baxmayaraq, edadi məktəbə girməyimiz üçün təlaş edən elm dostları bizi realni məktəbinə imtahan verməyə gətirdilər.

Bahar mövsümü idi. Məktəb müdiriyyəti məktəbə daxil olmaq istəyən uşaqları imtahan edib, qəbul məsələsini payıza – təlim ilinin başlanışına qədər təxirə buraxdı.

Realni məktəbində oxumaq müyəssər olacaqmı, yoxmu? Bu fikir məni tamamilə rahat buraxmadı. Təlim ilinin başlanmasını böyük bir intizar içində gözləyir, qarşıda olan məmaniyyətləri rədd etmək üçün vasitələr arayırdıq.

Nəhayət, sentyabr ayı çatdı. Məlum oldu ki, məktəb qardaşımı da, məni də birinci əsas sinfə qəbul etmişdir. Lakin... bir tərəfdən işin maddi cəhəti, o biri tərəfdən də molla və

mollaqulaqların təbliğatı, bizi rus məktəbində oxutmaq fikrindən atamı vaz keçməyə məcbur etdi...

Bu əhvalatı dostlarımıza xəbər verdikdə, onlar təzədən atamı razı etmək üçün çalışmağa başladılar... Atam, əsasən, etiraz etmədi. Məktəbdən qayıdandan sonra yenə adi paltarımızı geyib dolanacağımızın mümkün olmasını nəzərə alaraq razı oldu.

Sentyabrın onu idi. Dərslər başlanmışdı. Vaxtında dərsə gəlməyənlərin adı pozulacağı ehtimalı var idi... Məktəbin müdiri Denfer İvan Viktoroviç (mən ona ehtiram bəsləyirəm) qanunu güdməyərək, adımızı pozdurmamışdı.

1905-ci il sentyabrın 10-dan realni məktəbində oxumağa başladım. Realni məktəbinə daxil olmağım üçün çalışan Həbibbəy Mahmudbəyov, Mehdibəy Hacıbababəyov və İbad Əliyevin zəhmətlərini unutmaram. Bu zatların sayəsində də birinci ilin tədris haqqı maarif cəmiyyətləri tərəfindən verildi. Sonralar isə məktəb məni hər il tədris haqqı verməkdən azad edirdi.

* * *

Mənim realni məktəbinə daxil olduğum 1905-ci il inqilab ili idi.

Az bir zaman içərisində məktəbdə, inqilab hərəkatının başlanmış olduğunu öyrəndik. Yuxarı siniflərdə olan böyük şagirdlər arasında təşkilat olduğunu bilirdiksə də, bizə yuxarıdan-aşağı baxan bu böyüklərlə bizim heç bir əlaqəmiz

yox idi. Buna müdiriyyət də yol vermirdi; bizi yuxarı siniflərin bulunduğu üst qatlara da buraxmayırdılar.

Buna baxmayaraq, biz gizlin-gizlin inqilabi mahnılar öyrənirdik. “Marselyoza” və başqa mahnıları bilən yoldaşlarımız dərslərin arasındakı fasilələrdə sinfin qapısını bağlayıb mahnı oxuyur, biz də onlarla xor təşkil edirdik. Bundan ruhlanır və özümüzü inqilabçı mübariz kimi hiss edirdik. Gözəl çoculuq!..

Bir dəfə Fransa inqilabi mahnısını oxuduğumuz zaman mahnının atəşin sözlərinə o qədər aludə olmuşduq ki, hətta müəllimin gəlməsini bizə xəbər vermək üçün qapıda qoyduğumuz yoldaşımız da bizə qoşulub öz vəzifəsini unutmuşdu. Birdən qapı açıldı, məktəbin naziri (inspektoru) qızarmış bir halda üzərimizə elə çığırdı, elə çığırdı ki, yoldaşlarımızdan bəziləri qorxularından ağlamağa başladı. Nəfəsimizi udduq.

– Bir də belə çirkin hərəkətlərdə sizi görsəm, hamını məktəbdən çölə atacağam! – deyə nazir ayaqlarını yerə döydü...

Bir neçə gündən sonra dərs vaxtı birdən qapı açıldı. Yuxarı sinif şagirdlərindən biri sinfə daxil olub, şaşırmış kimi müəllimi heç də görmək istəməyərək, bizə:

– Yoldaşlar, dərsinizi tamam edin, inqilab başlandı: Rusiya hüriyyətə nail olmuşdur. Yaşasın hüriyyət! Urra! – dedi və bizə ümumi nümayişdə iştirak etmək üçün çölə çıxmağı təklif etdi. Müəllim jurnalını götürüb getdi. Biz də kitablarımızı sinfdə buraxıb, küçəyə çıxdıq. Burada bizim səfərimizi tərtib etdilər. Başqa məktəblərin şagirdləri ilə bəhəm: “Yaşasın inqilab! Rədd

olsun mütləqiyyət! Yaşasın hürriyyət!” – çığıra-çığıra fəhlə nümayişinə qoşulmağa yollandıq. Müəllimlərimizdən çox azı bizimlə iştirak edirdi. Lakin bir az getmişdik ki, Nikolayın şəklini gəzdirən ağ bayraqlı bir dəstəyə rast gəldik... Qarşımızı polis məmurları saxladı və bizi məktəbə dönməyə məcbur etdilər. Böyük yoldaşlarımız bizi buraxıb irəlilədilər. Biz pərakəndə olduq.

Ümumən ədəbiyyatla realni məktəbində maraqlanmağa başladım. Bunun da dil və ədəbiyyat müəllimlərinin təsiri sayəsində olduğunu tərəddüdsüz etiraf edə bilərəm.

Türk dili və ədəbiyyatına olan həvəsim tamamilə Mirzə Abdulla Şaiqin əməyinə aiddir. Şaiq realni məktəbinin türk lisanı müəllimi idi. Türk dilinin dərs cədvəlində altıncı saata qoyulmuş olmasına baxmayaraq, bizim sinifdəki türklər tamamilə dərsə qalır və həvəslə türkcəni oxuyurdular. Lakin şagirdlərin savadı müxtəlif idi. Aramızda əsla savadı olmayanlar da var idi. Ona görə də müəllimimiz savadsızlarla əlifba, savadlılarla isə ədəbiyyat dərsləri keçirdi.

Heç xatırımdan çıxmaz. Bir gün dərs zamanı dərslərimizin gedişini yoxlamaq üçün Tiflisdən məktəbə nəzarət etməyə gəlmiş Qafqaz Maarif Dairəsi baş inspektoru Slavinski sinfə daxil oldu. Biz Şaiqin “Uçdu mələkim, ah, mənə qaldı mələli” şeirini dəftərə yazıb təhlil edirdik. Dəftərlərimiz də qarşımızda idi.

Slavinski bizə müraciətlə:

– Kitablarınız hanı? – deyə soruşdu.

Biz dedik ki, türkcə ədəbiyyat kitabı olmadığından ədəbiyyatı kitabsız keçirik. Slavinski təəccüb edərək, kitabsız nə sayaq oxuduğumuzu soruşdu. Biz anladığımız ki, müəllimimiz mənsur və mənzum parçalar yazdırır, sonra da onu təhlil edirik. İnspektor bu məsələ ilə maraqlanaraq, yazdığımız şeirlər və nəslərdən dinləmək istədi. Biz yazdığımız parçaları oxuyub tərcümə etdik.

Nəhayət, “Uçdu mələyim” şeiri oxundu. İnspektor onun tərcüməsini tələb etdikdə, yoldaşımız Həşim Əliyev tərcümə etməyə izin istəyib qalxdı və şeirin nə münasibətlə yazılmış olduğu haqqında bir az əvvəl Şaiqin vermiş olduğu məlumatı söyləməyə başladı.

Şeir ikinci Dövlət dumasının qovulması münasibətilə yazılmışdı. Bunu inspektor eşidincə dönüb rəngi qaçmış Şaiqə acıqlı-acıqlı baxdı.

– Çoxmu belə şeirlər oxuyursunuz?

Biz düşünürdük ki, yoldaşımız Həşim sadələvhlük edərək heç də inspektorun bilməsi lazım olmayan sirrimizi açmışdır.

Abdulla Şaiq irəli yeriyib, bilmirəm nə demək istəyirdi.

Mən vəziyyəti belə gördükdə, tez ayağa qalxdım və:

– Bu şeir Lermontovun “Mələk” sərlövhəli mənzuməsinə nəzirədir, – dedim.

İnspektor gedəndən sonra yərbəyerdən yoldaşımız Həşimin üzünü danlamağa başladığımız. Yazıq Həşim heyrətlə:

– Dumanın qovulmasından müfəttiş özü dilgir deyilmi? Mən elə bildirdim ki, o bu şeirdən razı qalar, – dedi.

Mirzə Abdulla bizi sakit edib:

– Mən özüm gərək sizi irəlicədən başa salaydım. Mütləqiyyət tərəfdarı olan rus məmurları bu kimi şeirlərin məktəbdə oxudulmasına razı olmazlar, – dedi.

Biz müəllimimizdən çox xəcalət çəkdik.

* * *

Rusiyanı dalğalandırmış 1905-ci il inqilabından sonra rus nəşriyyatında bir çox siyasi risalələr meydana çıxmaqla bərabər, işçi vəziyyət və yaşayışını tərənnüm edən və əvvəllər çap edilməsinə sensor tərəfindən ixtiyar verilməyən kitablar da mətbuat aləminə buraxıldı. Şagirdlərdən bir təqim azadlik sevənləri bu kitabları həvəslə mütaliə edirlərdi. Lakin bu nəşriyyatın oxunması məktəb tərəfindən tövsiyə olunmadığından gizlin surətdə oxumaq lazım gəlirdi.

Mənim oxuduğum bu yeni kitabçalar arasında Oktav Mirbonun yazmış olduğu “Fəhlələrin uşaqları” və İvan Najivinin “Madonnanın tükü” hekayələri xoşuma gəlmişdi...

Oktav Mirbo kitab şkafını təmir etmək üçün dəvət olunmuş bir xarratın dilindən Fransa kimi kəndisini mədəni ölkə hesab edən bir məmləkətdə sihiyyələri¹ üçün hökumət tərəfindən tədbir görülməyən işçi balalarının qeydsizlik nəticəsində tələf olması təsvir edilirkən “qanunlar qanun yaradan dövlətlərin lehinə, fəhlələrin əleyhinə olaraq yazılır... Fikir və mülahizələr

¹ Səhiyyə və gigiyena xidməti.

kitablarda fərağət yatır, onlardan kənara çıxmayı", – deyər fəryad edilirdi.

Mən bu əsəri türkcə vermək istədim və yay tətildən istifadə ilə 1908-ci ildə Oktav Mirbonun məalını² alıb bir hekayə yazdım. Lakin bu hekayəni çap etmək lazım idi. Müəyyən nəşriyyat idarəsi yox idi. Mən də öz xərcimə çap edə bilmədim.

Sonra ixtisarən "Tərəqqi" qəzetəsində buraxdım.

Eyni zamanda rus ədiblərindən Tolstoy Lev Nikolayeviçin yubləsi – bayram edilməsi münasibətilə əsərlərindən "insana çoxmu yer lazımdır" hekayəsini yoldaşım Haşım və qardaşım Abdulla ilə bərabər tərcümə edib Mirzə Ağa Əliyevin xərcilə kitabça surətində nəşr etməyə müvəffəq olduq.

Najivinin yuxanda göstərilən əsərinin məzmunu dəxi əhvali-ruhiyyəmə müvafiq gəlirdi. Məzmun dövlətlər arasındakı hüddud haqqında idi: hüddud yoxdur. Torpaq üzərində heç bir xətt çəkilməmişdir. Dövlətlər hüddudu, dinçilər tərəfindən avam camaata göstərilən və əslində mövcud olmayan Madonnanın tükü kimidir...

Millətləri bir-birindən ayıran hüddudların yox olmasını irəli sürməkdə olan bu kitabçanı tərcümə edib çap etmək istədimsə də çar senzoru tərəfindən izin verilmədiyindən vaz keçmək məcburiyyətində qaldım. Tərcümə bu vaxtadək portfelimdə qalır, indi də heyifsilənirəm və o senzoru nifrətlə yad edirəm.

Realni məktəbinin 3-cü sinfindən başlayaraq bu və ya başqa məktəbdə oxuyan şagirdlərə dərs verməyə başlayıb özümü idarə

² Məna, məfhum.

etməyə çalışmışam. Bəzən öz sinfimizin tələbələrinə də dərs verirdim.

* * *

Realni məktəbini 1912-ci ildə bitirdim. Təhsilimə davam etmək üçün darülfünuna daxil olmaq istəyirdim. Lakin darülfünuna qəbul edilmək üçün mənə latınca da oxuyub gimnaziya nəzdində imtahan vermək lazım gəlirdi. Buna görə realni məktəbini tamam etdikdən sonra latın dilini oxumağa başladım. Eyni zamanda dərs verməklə özümü təmin edirdim.

Bir ildən sonra, 1913-cü ildə 3-cü gimnaziyada latincadan imtahan verib şəhadətnamə aldım və həmin il Xarkov darülfünunun fizika və riyaziyyat fakültəsinin təbiyyat şöbəsinə daxil oldum. Bioloji elmi ilə maraqlandığımdan təbiyyat şöbəsinin bioloji seksiyasında oxumağa başladım.

Darülfünuna daxil olduğum tədris ili darülfünun tələbələrinin tətili ilə başladı.

Darülfünunun əşiyində və içərisində daima tələbələr maarif nəzarətinin və darülfünun müdiriyyətinin xətti-hərəkəti ətrafında müzakirə edirdilər. Hər gün bu və ya o fakültə tələbələrinin yığıncağı çağırılırdı. Dərslərə davam edən yox idi.

Darülfünunun binası ətrafında atlı və piyada polis nəfərləri qoyulmuşdu. Tələbələr içərisinə şpionlar göndərilib fəal tələbələrin ardınca agent salınmışdı.

Müdiriyyət dərəcəyə davam etməyən tələbələrin xaric

ediləcəyini elan etdiyi gün darülfünün qarşısında böyük bir tələbə izdihamı var idi.

Atlı polis nəfərləri tələbələrə dağıtmaq istəyərək atlarını tələbələrin üzərinə sürürlərdi. Tələbələr isə kənara çəkilir, yenə toplanırlardı.

Tələbələr bir də içlərinə kənar adamların soxulduğunu görüncə bunların jandarm agentləri olduqlarını duyar və bunları aralarından çıxarmaq üçün dinməz-söyləməz itələməyə başlarlar; görməli bir mənzərə idi. Bu adamları bir tələbə çiyini ilə vurur, o biri tələbə də qolu və ayağı ilə vurub özündən uzaqlaşdırırdı. Yarım saat ərzində bu adamlar tələbələrin arasından bu surətlə kənara atıldılar. Özləri də məbhut qaldılar...

Sonralar polis məmurları darülfünün binasında durub gələn tələbələrin tələbə biletlərini yoxlamağa və binaya daxil olanların adlarını yazmağa başladılar. Bu qayda ilə polis darülfünuna gəlib də leksiyalarda iştirak etməyənləri bəlli etmək istəyirdi.

Təcili tələbələrin icması çağırıldı və oradaca protesto yazılıb polis nəfərlərinin darülfünün binasından təxirsiz çıxarılması müdiriyyətdən tələb edildi. Müdiriyyət tabe olmaq məcburiyyətində qaldı. Yenə darülfünün içərisinə daxil olmaq sərbəst buraxıldı.

Bu hadisələr zamanı mən tələbə hərəkətinə alışdım. Burada bir çox inqilabçı tələbələr ilə yaxın oldum. Tətil qurtarandan sonra da mən o yoldaşlarla əlaqə saxlayaraq inqilabi hərəkətdən uzaq olmamağa çalışırdım.

Darülfünuna daxil olan ildən mən Bakıda çıxan türk qəzetlərinə ara-sıra məqalə yazırdım. Birinci illərdə yazdığım məqalələrdə milli hissə qapıldığımı da qeyd etməliyəm. Bu isə mənim çar hökumətinə olan nifrətimdən və xalqımızın qeyri millətlərə nisbətən geridə qalmasından və mənim də eyni zamanda burjuaziya məfkurəsi ilə zəhərləndiyimdən və sosialist amal və məramından xəbərsiz olduğumdan irəli gəlirdi.

Bir ildən artıq təbiyyat şöbəsində bulunduqdan sonra darülfününun tibb şöbəsinə daxil oldum. Bu da 1914-cü ildə, yəni haman aləmsümül müharibə başlanan ildə idi.

Bizim darülfününun tibb fakültəsinin tələbələri ən inqilabçı tələbə hesab olunurlardı. 1915-ci ildən başlayaraq müharibə əleyhinə bir çox icmalarımız oldu. Xarkovda müharibə əleyhinə birinci qərar çıxaran bizim fakültə idi.

Bu icmalar yenə mənim inqilabçı tələbələr ilə yaxınlaşmağıma səbəb oldu. Gizli mətbuat ilə tanış olmağa başladım və nəhayət, 1915-ci sənədə özüm də sosial-demokrat bolşevik firqəsinin tələbə fraksiyasına daxil oldum.

Həyatımın bundan sonrakı hadisələri bir çox yoldaşlarımla və mənsub olduğum firqənin məlumudur. Ona görə də nə 1917-ci ildə Bakıya gəlib “Hümmət” təşkilatında çalışmamı, nə də 1918-ci ildə Xarkovda Cənub türk-tatar işçi hərəkatında iştirak etməmi, nə 1919-cu ildən sonra Bakıya qayıdıb maarif və mədəni işlərdə və şura işlərində firqənin mənə tapşırdığı iş və vəzifələri ifa etdiyimi yazmıram.

Lakin hər hansı bir işdə oldumsa da mətbuatda iştirak etməklə

bərabər uyqu saatlarından istifadə edərək sevdiyim ədəbiyyatla da az-çox məşğul olmağa çalışdım. Fəqət işin çoxluğundan bədi ədəbiyyata istədiyim qədər vaxt sərf edə bilmədiyimə görə, bir təqım yazılarımmın hələ indi də natamam qalmasına təəssüf edirəm.

Bakı, oktyabr, 1933

İKİ QƏM

Qışın soyuqlu gecələrindən biri idi. Bir az əqdəm başlamış qar şiddətlə yağırdı. Külək də hələ davam edirdi. Biz kürsü başında oturub çay içməyə məşğul idik. Otaq isti, qabağımızda çay, özümüz də isti kürsüdə olduğumuz halda, otaqdan kənarda qar boranının nə mərəkə etdiyini heç də nəzərə almayırdıq, şirin söhbət edirdik. Bir də bizim dayı adlandırdığımız, ümumun məhəbbətini qazanmış Rəşid, uşaqlardan birinə üzünü tutub:

– Adə, bir bayıra bax gör, hələ yağır mı? – dedi. Qapıya yaxın oturan uşaqlardan biri cəld yerindən qalxıb otaqdan dışarı çıxdı və qayıdıb qarın hələ şiddətlə davam etməsini xəbər verdi. Dayı əlindəki stəkanı yerə qoyub bir öskürdü və dedi:

– Bu gecə mənim xatırıma Qurbanqulunun toy gecəsini salır, onda da belə bir qarlı, çovğunlu gecə idi.

– Qurbanqulu, dediyiniz kəndli deyilmi? – deyə müsaiblərdən biri dayıdan sordu. Dayı cavabında:

– Həmin kəndli, bizim kəndlidir, a kişi, Qara İsrafilin oğludur da. Külçə oğurlayan Fətinin qardaşı oğlu!

Uşaqlar Fətinin “ləqəbini” eşidən kimi güldülər, böyükələr də onlara baxıb balaca gülümsündülər.

– Yaxşı, kəndlilərdə qaydadır ki, yayda-baharda toy edərlər, Qurbanqulu bəs nə səbəbdən qışda toy etmişdir.

– Üç ay idi ki, adaxlanmışdı, dedi ki, mən yaya dayana bilmərəm, mən evlənmək istəyirəm, mənimçün indi toy ediniz.

Labüddən toy etdilər. Qurbanqulunun adaxlanmağı, həm də təzə gəlin ilə əvvəl görüşü böyük nağıldır. Ay sənin canınacan, Qurbanqulu, – deyərək dayı güldü...

Biz hamımız birdən, – Sən allah danış, axşamdan bizə vədə vermişdin ki, söhbət edəcəksən; indi bəs bu əhvalatı danış, – deyə Qurbanqulunun əhvalatını danışmağı dayıdan yerbəyerdən təvəqqe etdik. Dayı razı oldu və Qurbanqulunun hekayəsinə başladı.

– Qurbanqulunun atası və babası bizim kəndli olmuşlardır. Qurbanqulu çox işsevən bir cavan idi. Sübh hamı qonşularından ertə durub, oduna, biçinə, alağa, xıra, bağa gedərdi. Subay olduqda, çox vaxt çox iş olanda evə qayıtmayıb çöldə qalardı. Zərrə qədər qorxu-zad bilməzdi. Bunlarla işimiz yox, ancaq güclü, həm də hünərli bu cavanın iki eybi var idi; onu da Allah bileyib yaratmamışdı. “Dünyada heç bir gözəl yoxdur ki, onda bir eyib olmasın” – bu bizim dədə-babamızdan qalma sözdür. Amma hər cür olsa da Qurbanqulunun eyibləri üzdə idi.

Əvvəl bir gözü çiçəkdən kor olmuşdu, ikinci də burnu qəribə idi, belə ki, buna hamı “uzunburun”, ya “taxtaburun”, – deyə ad qoymuşdular. “Odunu kimdən aldın?” – deyə bir kəndli soranda, o birisi cavabında: “Uzunburun Qurbanquludan almışam”, yainki: “Çəpəri sənə kim satdı?” – deyə bir-birindən sual etdikdə, əgər cavabında “Qurbanqulu” deyilsə idi, onda çəpər alandan sual olunacaqdı: “Hansı Qurbanqulu?” – çünki kənddə bir də “qazançı” oğlu Qurbanqulu, bir də “Uzunburun Qurbanqulu” var idi. Bir də “Boş Qurbanqulu” var idi. Bu,

dördüncüsü idi. Bunu da onlardan fərq etmək üçün adının yanına bir “uzunburun”, ya ki “taxtaburun” əlavə etmək lazım idi.

Kənddə Qurbanqulu hünəri və məhəbbəti sayəsində cümlə kəndin hüsn-rəğbətini qazanmışdı. Camaatdan ötrü doğrudan Qurbanqulu heç bir şeyini əsirgəmədiyi kimi, canından belə keçməyə hazır idi. Bir dəfə naxıra öz inəklərini otürən uşaq kənd kənarında olan quyuya düşür. Qurbanqulu da quyunun yaxınlığında taxıl döyürdü. Birdən inəyin böyürtüsü bunun diqqətini cəlb edir. Qurbanqulu uşağı görər-görməz xırman çəkdiyi atı buraxır və quyunun yanına qaçır. Quyunun içində uşağın əllərini görür. Haman saat Qurbanqulu özünü quyuya salır və uşağı dalına mindirib quyudan çıxardır; uşağı balaca hala gətirəndən sonra yenə əvvəlki kimi öz işinə məşğul olur... Qurbanqulu həmişə xalqın xeyirxahı hesab olunardı. Zətən də belə idi. Nə qədər özünün xüsusi işi olsaydı, cümləsini camaat işindən ötrü tərk etməyə hazır idi. Bir gün camaat şəhərə – qubernatorun yanına dörd nəfər vəkil göndərmişdi ki, təvəqqe etsinlər camaatın hazırda təvanəsi olmadığından vergi pulunu verməyə bir ya yarım il möhlət verilsin. Bu danışıqdan ötrü camaat məscidə yığılmışdı. Dərhal Qurbanqulu əhvalatdan müxbir olub, ərizəni şəhərə aparıb vəkillərə verməyi öhdəsinə götürdü və haman saat atına süvar olub yollandı.

Bir yerdə bir araba atını yıxılmış, ya bir araba oxundan və ya da çarxından sınan görsəydi, dərhal kömək edərdi...

Bəli, neçə müddət idi ki, Qurbanqulu subay idi və heç evlənmək məsələsini xatırına gətirməyirdi.

Bir gün anasına deyir:

– Ana, gəl sən məni evləndir, nə qədər subay qalacağam? Şəriətimizə görə əməl edək.

Anası xoşnud olur, zira nə qədər Qurbanquluya təklif etmişdisə də, rədd cavabı almışdı... Anası da bu əhvalatı Qurbanqulunun bibisi şah Zeynəbə xəbər verir. Bunlar fikirləşib, işi bu yerdə qoyurlar ki, qonşu kənddən Fərəc kişinin yetim qızını ona alsınlar. Fərəc kişigil yaxın kənddə sakin idilər; iki arvad almışdı ki, onlardan biri günlüyə davam etməyib, ikinci arvad alandan sonra o dünyaya köçmüşdü. O arvaddan iki oğlan, iki də qız qalmışdı. Qızların biri – ən böyüyü gözəl deyildi; qız həm çopur, həm də bir ayaqdan şikəst idi. O idi ki, nə qədər elçi Fərəcgilə gəlirdisə, hamısı kiçik qızı seçirdi, fəqət Fərəcin yeni arvadı bunu bilirdi ki, balaca qızın “müştərisi” çoxdur, ancaq böyüyü qabaqcadan başdan olmalıdır. Elçilər də böyüyü istəməyirdilər. Onda da Fərəcin arvadı deyirdi ki:

– Əgər balacasını istəyirsinizsə, dayanın, gözləyin, əvvəlcə böyüyü verək, sonra balacası sizindir.

Bir çoxları da vaqiən gözləyirdilər; bibi və ana məsləhət və məşvərətdən sonra Fərəcin balaca qızı olmasa, böyük qızını almağa qərar verdilər. Bu barədə söz yox idi ki, Qurbanqulunun rəyi sual olunmamışdı. Bir gün baldız, gəlin kitab açıdırıb, xoş gün seçib qonşu kəndə yollandılar. Qızlar ikisi də evdə hazır idi. Böyük qız dərhal qonaqların hansı “qonaqdan” olduğunu duyur, qaçıb gizlənir. Yazıq qız bilirdi ki, onsuz da elçilər onu bəyənməyəcəklər... Xəmir gəldiyinə görə çörəyi etmək

(bişirmək) lazım gəlir. Fərəcın arvadı əziz qonaqları təkid ilə saxlayır ki, çörək bişirilsin, təzə çörək yesinlər, sonra getsinlər... Qərəz, Qurbanqulunun bibisi nə üçün gəldiklərini Fərəcın arvadına təklildə bildirir; Fərəcın arvadı böyüyünü verməyə, hər halda, razı olduqlarını məlum edir. Elçilər sözləşib evə qayıdırlar. Qurbanquluya xəbər verirlər ki, ona bir qız almışlar. Əvvəlcə Qurbanqulu kimi, necə qız olduğunu sual etmir.

Bir neçə gündən sonra üzük aparırlar; Fərəcın böyük qızı Qurbanqulu üçün alınır. Bir neçə vaxt keçəndən sonra, Qurbanqulu bibisindən, söhbət əsnasında adlısının necə qız olduğunu sual edir. Bibisi də tərifə başlayır: “Uzunboyly, qarasaçly bir cavana qız, özü də 19 yaşında, səndən də bir 8-9 il balaca – saçly-birçəkly qız. Daha sənə nə lazımdır? Özü də işbacaran, işly-güclü; səhər tezdən xəmir yoğurub çörək yapar, inəkləri sağar, atları yemlər, qoyunları görər... Belə bir qızı sən daha tapa bilməzsən”. Qurbanqulu razı olur, amma yenə bir görmək istəyir. Onda bibisi: “Xalqın qızını sənə necə göstərək?” – deyə məəttəl qalır. Qurbanqulu isə deyir ki, mən özüm gedib hasardan, qapıdan baxaram, bəlkə gördüm.

İttifaqən Qurbanqulunun bacısı azarlayır.

Məlum şeydir ki, kənddə həkim-doktor zad tapılmaz. Bir qədər “türkəçarə” edəndən sonra, belə məlum olur ki, guya Qurbanqulunun bacısı qorxmış, ona görə bina qoyulur ki, qızı K. kəndinə aparıb çildaqlasınlar, qorxuluğunu götürsünlər. Bu kənd də Fərəc olan kənddir ki, orada bir köhnə pir var. Bu pирə qorxmışları, naxoşları gətirib nəzir-niyaz edirlər.

Qurbanqulunun bacısını bu kəndə gətirmək lazım idi. Bir gün cümə axşamı idi; Qurbanqulu arabasını qoşub, anasını, bacısını mindirib həmin pir olan kəndə yollandılar. Fərəc kişinin evi pirin yolu üstündə vəqə imiş. Qurbanqulu arabanı evin yanından sürəndə, arabanın üstündən boylanıb həyətdə baxır və həyətdə bir qız görcək: “Ana, söylə görüm, bu qızıdırmı Tükəzban xanım?” – deyərək sual etdikdə, anası da boylanıb Fərəcin balaca qızını tanıyırsa da, ancaq oğluna deyir ki, “o qız sənin adlındır”. Bunu eşitcək Qurbanqulu şad olur ki, aldığı qız gözəl imiş. Yazıq nə bilsin ki, gördüyü qız onun adlısı deyilmiş... Pirdən qayıdandan sonra Qurbanqulunun da bacısı sağlamağa başlayır. Bir az müddət keçəndən sonra gəzməyə başlayır. Bu hində Qurbanqulu anasına xəbər verir ki, artıq gözləmək mümkün deyildir, indi bu saat evlənəcəkdir. Nə qədər buna təkid olurlar ki, toyu yayda etmək münasibdir, guya toyda qonaqları cəm edib pul yığmaq mümkün olar, Qurbanqulu razı olmur. Aşkar deyir ki, mən pullu toy etməyəcəyəm, ona görə də yaya saxlamağa ehtiyac yoxdur...

Bir ay bu əhvalatdan sonra toy edib Fərəcin böyük qızı Tükəzban xanımı Qurbanqulu üçün gətirirlər. Əhvalatın ləzzətli yeri bura imiş. Zifaf otağında təzə gəlini görcək Qurbanqulu təəccüb edib dalı çəkilir: “Bumudur mənim üçün aldıkları qız?!” Halbuki, bir-iki ay bundan əqdəm bacısını pirə aparanda gördüyü qız ilə bunun heç oxşayışı yoxdur, fikrilər: “Vay, mənim evimi yıxan, evin yıxılsın!” – deyib otaqdan bayıra çıxır və anası ilə, bibisi ilə davaya başlayır:

– Siz mənə bir gözəl qız almışdınız, bu qızın ki, bir gözəlliyi yoxdur, siz mənim evimi yıxdınız! – deyə şikayət edib ağlayır.

Bu halda Qurbanqulunun bacısı, otaqda tək qalmış təzə gəlinin yanına gedib, belə bir mənzərə görür: otağın bir küncündə gəlin dizlərini qucub ağlayır.

– Balam, nə üçün sən ağlayırsan, gəlinimiz?

Qız cavab vermir, bir də sual etdikdə, gəlin:

– Məni bu kişiylə veriblərmiş, mən heç buna getmək istəmirəm, heç xoşuma gəlmir! – deyə ağlamaqda davam edir.

Təzə gəlinin bəyi bəyənməyib ağlamasından bəyi xəbərdar edirlər. Qurbanqulu bir çox fikirdən sonra:

– Fələk yazanı biz pozmayacağıq ki: qismət belə imiş! – deyərək otağa daxil olub, gəlinin əlindən tutub deyir: – Balam, nə sən ağla, nə mən ağlayım, bizim qismətimiz belə imiş. Sən də, mən də, ikimiz də bir dərdə, bir qəmə mübtəla olmuşuq, qoy bizi evləndirənlər şad olsunlar. İkimizin qəmi birdir.

Əhvalat bu yerə çatdıqda kişi dayandı. Bir azdan sonra ahəstə səslə:

– Hə, Qurbanqulu belə evləndi, – deyib qəlyanım kök etməyə başladı.

Uşaqlar yuxu ilə mübarizə edirdilər. Dayı dayanandan sonra xamuşluq oldu. Bir kəs bir söz deməyə sanki cürət etməyirdi.

– Görürəm uşaqların yuxusu gəlir. Uşaqlar, yatınız, sabah gecə sizdəyəm, yenə danışarıq, – deyərək kişi qalxıb qəlyanı çəkməyə bayıra çıxdı. Və bayırdan: – Soyuq daha da şiddət edir, aləmi qar bürüyüb, bizim xəbərimiz yox, – dedi.

Uşaqlar yatacaqlarına girdilər, bir saatdan sonra tamam ev yuxuya qərq oldu.

1914

ŞƏKƏRƏLİ ÇOBAN

Şəkərəli böyük bir qoyun sürüsünü ağacla kənddən çölə qovurdu.

Fəsillərin ən gözəli, ən səfalısı bahar vaxtı olduğundan o tərəf-bu tərəf yaşıl otlar, əlvan çiçəklər ilə bəzənmişdi. Güllərin ətri otların iyinə qarışib ətrafa saçılmaqda idi.

Günün, o alovlu günün şüası çiçəklərin, otların üzərinə düşüb, onlara öz nəvazişi ilə istilik verirdi.

Şəkərəlinin qoyun sürüsü yol uzununu gedərək, yolun tozunu havaya qaldırırdı. Sürü yaxınlaşdıqca çöldəki quşlar qalxıb uçuşur, sonra oturur, yenə sürü yaxınlaşanda havaya pərvaz edirlərdi. Zənn edirdilər ki, sürü onları təqib edir. Quşların bəzisi bu təqibdən xilas olmaq üçün yol uzununu uçmayıb sağ və sol tərəfə səpələnir və otların içərisində gizlənirdi. Şəkərəli nə bu otları, nə əlvan çiçəkləri, nə də o tərəf-bu tərəfə uçuşan quşları, nə də rəngbərəng boyalarla bəzənmiş pərvazları görürdü. Həmçinin yaşıl otların, əlvan çiçəklərin bir-birinə qarışmış ətri onun diqqətini cəlb etməyirdi. Böyük bir fikrə dalaraq irəliləyir və sürüdən dala qalan qoyunların qılçalarına əlindəki ağacını endirirdi.

Çaya yaxınlaşdıqda Nəbatın mahnıları yavaş-yavaş eşidilirdi.

Deyəsən, bu mahnıları bu gün Şəkərəli eşitməyirdi. Şəkərəli həmişə buralara gələndə sevinər, şad olardı. Amma nədənsə bu gün acıqlı və qaşqabaqlı idi. Guya sevdiyi qızı qayıb etmiş, guya

ona məhəbbət bəsləyən qız başqasını sevmək ilə onu xatırından çıxarmış...

Yox, yox... Nabat bunu sabiqdəki kimi sevir. Xayır, sabiqdəkindən daha artıq sevirdi. Lakin bu gün Nabat da iləridəki kimi şad deyildi. Nabat zənn edirdi ki, Şəkərəli bir şey bilməyir və onu dilgir, qəmgin edən macəradan xəbərsizdir.

Şəkərəli əhvalatı bilmişdi...

Şəkərəli uzaqdan Nabatı həmişəki yerində görmək üçün başını qaldırıb baxdı... Uca qamətli Nabat qoca çinarın kölgəsində durub Şəkərəlini gözləyirdi. Lakin bu gün daha təbəssümlə deyil... “Balupəri sılan quş kimi” qəmli bir halda gözləyirdi.

Nabat başını aşağı salıb, dolmuş gözlərini başına gələn müsibəti həzin-həzin oxşayan çayın axar sularına dikmişdi.

Sular da ağlar kimi, həzin-həzin axıb gedirdi.

– Nabat, nə olub, yenə fikrə getmisən, kefin necədir, – deyərək Şəkərəli Nabata yaxınlaşıb sordu.

– Ah, demə, sorma, bir də dərdimi təzələmə, – deyib Nabat yenə ətrafa tamaşa etməyə başladı.

Şəkərəli dəxi dinməz dururdu.

Bir azdan sonra Nabat:

– Bilirsənmi, Şəkərəli, mən gərək səndən... – deyib durdu. Fikrini tamam edə bilmədi.

– Ayrılırsanmı? – deyərək Şəkərəli Nabatın sözünü tamam etdi.

– Hə, bilirəm. Sənin heç bir günahın yoxdur. Mən bədbəxt oldum.

– Mən nə edim? Mən səni necə tapmışdım?

– İndi yenə başqasını taparsan.

– Elə demə, Şəkərəli vəfasız adam deyil; sən də bilirsən, mən də bilirəm...

– Yaxşı, Şəkərəli, bilirsənmi bizim ayrılmağımıza səbəb kimdir? Kimdir bizim bədbəxt olmağımızın baisi?.. – və cavab gözləməyərək Nabat: – Kəndxudanın oğlu Heydərdir, – dedi.

– Ah, belə de: Heydər? Mən eşitmişdim ki, səni ərə verirlər, amma kimə verildiyini sormamışdım. Heydərimi? Heyif, Nabat, səndən o Heydər üçün! Vay dünya...

Bir azdan sonra Şəkərəli:

– Toy nə vaxtdır? – deyə sordu.

– Gələn çərşənbə günü... Mən evdə dedim getməyəcəyəm. Mənə acıqlandılar. Nənəm başıma bir qapaz vurdu ki, başımda yenə ağrı qalır.

Sonra Nabat Şəkərəlinin əlindən tutub, dolu gözləri ilə Şəkərəliyə baxıb başını aşağı saldı, Şəkərəli başını əyib diqqətlə qulaq asdı.

Nabat içindən ağlayırdı. Şəkərəli qolunu Nabatın boynuna salıb onu bağrına basdı.

– Yox, belə olmaz, – dedi.

Toya bir gün qalmışdı. Şəkərəlini Nabat çay kənarında görə bilmədi. Toy günü də ondan bir xəbər çıxmadı. Toy gecəsi kəndxudanın evində böyük bir büsat varkən, qonaqlardan biri gecə kəndxuda oğlu Heydər in meyitini qapıda görüb qiyamət saldı.

Toy pozuldu. Dedilər ki, bir nəfər Heydəri səsəyib, söz demək üçün qapıya tərəf çağırmışdı. Sonrasından xəbər verən yox idi.

Meyit bütün sirləri gizlədirdi. Heç kəs bilmədi ki, onu kim öldürdü.

Ancaq çayın kənarında olan kəndlilər gecə vaxtı bir nəfərin yaxınlaşıb özünü çaya atmasını görmüşlər. Çayın kənarında qanlı bir xəncər buraxılmışdır.

Xəncərin Heydərin olduğu təyin edilmişdi. Şəkərəlidən bir xəbər verən olmadı.

Xarkov, 1915

ALEKSANDR EYNIÇ

İçində yaşadığımız ailənin tərtib vermiş olduğu ailə bayramında mən o tələbə ilə birinci dəfə olaraq görüşdüm.

“Aleksandr Eyniç” onun adı idi. Onun barəsində ev xanımının qızı iləricə mənə bir takım məlumat vermiş və demişdi:

– O da sizin kimi azərbaycanlıdır, ancaq adı sizin adınız kimi dilsındıran deyil. Bizim adlar kimidir – Aleksandr Eyniç, sadə və asan!

Mən cavabında:

– Asan, fəqət sizin üçün. Elə deyilmi? – deyə sorduqda, xanım qız özünəməxsus nazla gülümsəyərək, qırmızı dodaqlarını büzüb, mənim dediyimə razı olmuşdu.

Çoxdan bəri həsrətində olduğum və tanımaq istədiyim Aleksandr Eyniçi bu axşam görməyə müvəffəq oldum.

Bizi bir-birimizlə tanış edərkən, qonaqpərvərliyi və şirin danışığı ilə dostları arasında məşhur olan ev xanımı;

– İki həmyerli əziz dostlarımızdan tanış olmalarını rica edirəm, – dedi.

Biz bir-birimizin əlini sıxaraq, fəmiliamızı söylədik. Dərhal Aleksandr Eyniç üzr istəyib döndü və otağın yan qapısından daxil olan ev xanımının qızı ilə başqa bir gənc qadına qarşı yönəldi. Bu vaxt mən ona diqqətlə tamaşa etdim. Aleksandr Eyniç ortaboylu, qara saçları səliqə ilə daranmış, buğdayı simalı, darülfünün forması geymiş bir cavan idi. Ənginin kobud olmasına rəğmən

üzü ümumən xoş idi. Xüsusən iri və oynaq qara gözləri üzünə ayrı bir məlahət bəxş edirdi. Aleksandr Eyniç belə bir zahiri görünüşə malik idi ki, içəri Rusiyada çox-çox az təsadüf olunub və nadir olduğu üçün də özünə artıq diqqət cəlb edir.

Bu axşam həmyerlim məni də maraqlandırdı. Doğrusu, maraqlanmamaq da çətin idi. Onun gah bu xanımı, gah o xanımı məşğul etməyə çalışması, məzəli lətifələr, sözlər söyləməyə səy etməsi və özünü zarafatçı göstərmək istəməsini görməmək mümkün deyildi. Diqqətlə tamaşa etdikdə görürdük ki, kişi çalışır ki, bütün hazır olanların diqqətini özünə cəlb etsin və bunun üçün də şübhəsiz, irəlicə hazırlanmış və ola bilsin ki, dəfələrlə söyləmiş olduğu gülməli lətifələri bir-bir xırıda verirdi.

Çay vaxtı şirni qutularını alıb xanım və qızlara təklif edirkən, hərəsinə bir cür eşqli sözlər söyləyirdi. Odur ki, təbii, hamının gözü Aleksandr Eyniçdə, Aleksandr Eyniç də hamının dilində idi.

Çaydan sonra salondakı qonaqlar iki-bir, üç-bir bir tərəfə çəkilib, bəzisi söhbət edir, bəzisi miz üstündə duran albomların şəklinə baxır, başqaları da piano ətrafında toplaşib, yeni mahnı notlarını çaldırıb dinləyirdi...

Aleksandr Eyniç isə bir yerdə durmayırdı. Bir də baxdıq ki, ağzını piano çalan qızın qulağına yaxınlaşdırıb, nə isə deyib güldü; sonra görürdük ki, başqa bir qadına yanaşıb, əlini öpür və yəni bir qeyrisini dəvət edib rəqs edir... Zalım oğlu bu axşam bir dəqiqə sakit olmadı: gah rəqs edir, gah da məzə verib-məzə alırdı.

Nə qədər çalışdımsa da, bu axşam mən onunla danışa bilmədim. Ancaq qonaqlar dağılanda mən ona yanaşıb, xüsusi görüşmək üçün yanıma gəlməsini rica etdim, o da ünvanını söyləyərək, məni öz evinə dəvət etdi. Beləcə xudahafizləşdik. Aleksandr Eyniç bir dəstə xanım və qızlarla gülə-gülə çıxıb getdi.

Bu görüşdən sonra mən yerlimdən narazı qaldımsa da, yenə onunla görüşməyə, onun kim və haralı olduğunu bilməyə və əvvəl-əvvəl “Aleksandr Eyniç”in mənasını öyrənməyə qərar verdim.

Haman qonaqlıqdan üç gün sonra bir axşamçağı idi. Başmaqseyri etmək fikr ilə evdən çıxdım. Haradansa Aleksandr Eyniç yadıma düşdü. Verdiyi ünvanla yanına getməyə qərar verdim.

Şəhər elektrik şüaları içində çimirdi. Mağaza və evlərin pəncərəsindən, gündüz zəhmətindən sonra şəhərin lal olmaq istəyən küçələrinə elektrik işığı yağdı. Hava sakit olsa da, ağır idi, bəlkə bu səbəbə görə idi ki, həmişəki kimi küçələrdə gəzən yox idi. Qaranlıq göyün şən, işıqlı və parlaq ulduzları şəhər küçələrindəki elektrik lampalarına qaş-göz atırdılar. Gəzən az idi. Bir az dolaşandan sonra evi tapdım.

Həmyerlim olan evin qapısında vurulmuş bir neçə ad vərəqələri arasında Aleksandr Eyniçin də vərəqəsi mövcud idi; rusca “Aleksandr Eyniç Salaxov” yazılmışdı. Aleksandr Eyniçin hansı sözdən alındığını yenə anlamadımsa, ancaq Salaxovun “Salehdən” əmələ gəldiyini düşündüm. İxtiyarsız zəngi çaldım,

gözümü Aleksandr Eyniçin vizit kartından çəkə bilməyirdim:
Hər f-hər f höccələyib, mənasını çıxarmaq istəyirdim; lakin
əfsus!.. Zəhmətim bihudə idi: bir şey anlamırdım.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.